

ХАРАКТЕРИСТИКА ВИНИ ПРИ ВЧИНЕННІ ХАБАРНИЦТВА

Д.Г. МИХАЙЛЕНКО, Одеська національна юридична академія
УДК 343.352

Ключові слова: хабарництво, вина, кваліфікація

Системне тлумачення ч.2 ст.2, ч.1 ст.11 та ст.23 КК України дозволяє зробити висновок, що в кримінальному праві України закріплено принцип суб'єктивного і виключено можливість об'єктивного ставлення в вину. Суб'єктивне ставлення в вину означає притягнення особи до кримінальної відповідальності лише за ті діяння та їх наслідки, до яких встановлено винне її відношення в формі умислу чи необережності. В зв'язку з цим, важливим є вивчення психічного ставлення особи до вчинюваного діяння, передбаченого ст.368 та ст.369 КК України.

Серед вчених, які вивчали кримінально-правові питання хабарництва, варто відзначити Б. Волженкіна, Б. Здравомислова, В. Кириченка, М. Кучерявого, Ю. Ляпунова, М. Мельника та О. Светлова. Разом із тим, незважаючи на значну кількість наукових робіт, присвячених дослідженню складів одержання та давання хабара, проблемам вини при хабарництві не приділялася належна увага. З врахуванням наведеного, метою даного дослідження є виявлення змісту вини хабародавця та хабароодержувача, виходячи з положення, за яким хабарництво є єдиним складним двостороннім злочином, що складається з двох необхідних взаємопов'язаних елементів – давання і одержання хабара, сторони якого виступають як необхідні співвиконавці. В зв'язку з цим, новизна даної роботи полягає у тому, що суб'єктивна сторона хабарництва розглядається на підставі принципово іншого погляду на природу цього злочину.

Диспозиції норм про давання-одержання хабара не передбачають вказівки на форму вини, але, виходячи з аналізу ознак об'єктивної сторони одержання та давання хабара, з очевидністю впливає, що скоїти дані діяння можна лише умисно. Дане положення є безспірним у науці кримінального права і завжди підтримувалося при правозастосуванні. Так, зазначається, що для того, щоб дати і одержати винагороду за виконання чи невиконання дій, які посадова особа могла чи повинна була скоїти виключно внаслідок свого службового положення, необхідно діяти умисно і притому з прямим умислом [1, с.856, 859; 2, с.707, 710; 3, с.800, 803]. Таким чином, як давання, так і одержання хабара, будучи формальними складами, характеризуються прямим умислом, який виражається в тому, що особа усвідомлює суспільно небезпе-

чний характер діяння при його вчиненні, при цьому бажання дати чи одержати хабар у особи, яка усвідомлює суспільну небезпеку своєї поведінки завжди присутнє і додаткова вказівка на нього є зайвою, так як дана ознака стоується ознак кожного діяння. Для виявлення особливостей у кваліфікації хабарництва за ознаками вини необхідно проаналізувати особливості змісту психічного ставлення хабародавця і хабароодержувача до власних дій, а потім розкрити їх взаємозв'язок.

Оскільки хабарництво характеризується наявністю двох суб'єктів, об'єктивна сторона його є двоєдиною, тобто складається з двох необхідних взаємопов'язаних елементів – давання і одержання хабара, то і суб'єктивна сторона при хабарництві носить складний характер. При цьому, враховуючи значення, роль і взаємозв'язок хабародавця і хабароодержувача при вчиненні єдиного злочину – хабарництва, є всі підстави констатувати, що при вивченні змісту і спрямованості вини сторін хабарництва необхідно брати до уваги положення, виробленні при аналізі суб'єктивної сторони співучасників у злочині.

Прямий умисел хабародавця, як безпосереднього необхідного співвиконавця акту хабарництва, охоплює всі ознаки складу хабарництва, що відносяться до характеристики об'єкта, його об'єктивної сторони, а також і суб'єкта одержання хабара [4, с.131]. На даній тезі необхідно зупинитися детальніше. Виходячи з викладеної позиції хабародавець повинен усвідомлювати не тільки суспільно небезпечний характер свого діяння, як цього вимагає Кримінальний кодекс, але й інші елементи складу злочину. Варто погодитися, що усвідомлення суспільно небезпечного характеру діяння передбачає усвідомлення фактичного характеру здійснюваного діяння та його соціального значення [5, с.85], тобто суспільної небезпечності. Суспільно небезпечним є лише те діяння, яке по своїм об'єктивним фактичним властивостям здатне спричинити шкоду визначеним суспільним відносинам, охоронюваним законом, тобто посягає на визначений об'єкт, тому не розуміючи спрямованості діяння на визначений об'єкт, суб'єкт не може усвідомлювати його соціальну шкідливість [6, с.12]. При хабарництві винний розуміє, що його діяльність порушує правильну роботу підприємства чи установи [5, с.88]. Умислом особи, яка дає хабар, обов'язково охоплюються ознаки суб'єкта одержання хабара, тому хабародавець усвідомлює об'єкт посягання як мінімум опосередковано, через усвідомлення того, що хабар дається саме службовій особі. Виходячи з цього, усвідомлення того, на який об'єкт посягає діяння в загальних рисах повинно бути обов'язково присутнім у хабародавця. На основі таких же аргументів зробимо висновок, що хабароодержувач теж в обов'язковому порядку усвідомлює об'єкт посягання. Дана обставина впливає на кваліфікацію вчиненого. Так, якщо одна з сторін хабарництва не усвідомлювала, що

шляхом своєї поведінки вона посягає на об'єкт злочину, то дана помилка виключає умисел на скоєння даного злочину [7, с.51], що зумовлює неможливість притягнути таку особу до відповідальності зокрема за хабарництво.

Варто погодитися, що особа, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння, усвідомлює всі фактичні обставини та об'єктивні ознаки злочину, що мають значення при кваліфікації вчиненого [5, с.83], тому спосіб, час, місце, обстановка та засоби вчинення злочину, включені в об'єктивну сторону складу конкретного злочину і виступаючи якісною характеристикою діяння є предметом усвідомлення при умислі [6, с.13].

Ґрунтуючись на викладеному вище можна вказати, що умислом хабародавця охоплюються всі значимі для кваліфікації діяння об'єктивні обставини, тому винний усвідомлює, що: 1) предмети, які передаються, чи послуги, які надаються, мають майновий характер; 2) їх передача чи надання є незаконними; 3) одержувачем зазначених предметів чи послуг є службова особа; 4) даються вказані предмети за виконання чи невиконання службовою особою дії, тобто є винагородою; 5) названі дії пов'язані з використанням наданої службовій особі влади чи службового становища і 6) повинні бути здійсненими в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи.

Усвідомлення всіх вище перерахованих елементів необхідно для притягнення особи до кримінальної відповідальності за давання хабара. В зв'язку з цим, важливим є положення п.9 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» (далі – Постанова) № 5 від 26.04.2002 р., де роз'яснено, що якщо особа, вручаючи службовій особі незаконну винагороду, з тих чи інших причин не усвідомлює, що дає хабар (наприклад, у зв'язку з обманом чи зловживанням довірою), вона не може нести відповідальність за давання хабара. При всій принциповій вірності та практичній необхідності такого роз'яснення видається, що єдиним і суттєвим його недоліком є відсутність визначення самого хабара, при характеристиці якого в науковій літературі увага звертається лише на його предмет, в той час коли суть даного поняття не аналізується. Виходячи з цього, для встановлення закономірностей застосування ознак вини при кваліфікації давання хабара необхідно розкрити характер психічного ставлення винного до всіх наведених значимих обставин.

Разом із тим, деякі науковці не включають в зміст інтелектуального елементу прямого умислу хабародавця деякі вищеназвані моменти. Інколи взагалі обмежуються вказівкою, що інтелектуальний момент наміру хабародавця характеризується обізнаністю про об'єкт злочину – підкупаючи посадову особу, він порушує нормальну роботу апарату [8, с.16].

Так, часто не береться до уваги, що особа, передаючи майнову вигоду службовій особі, повинна усвідомлювати незаконність такої передачі [9,

с.843-844; 10, с.611]. Така позиція видається сумнівною. Особа, усвідомлюючи передання будь-яких предметів чи надання послуг, які носять майновий характер, службовій особі за реалізацію наданого їй службового становища, не може нести кримінальну відповідальність за давання хабара, якщо вона вважає факт «давання» таких предметів чи послуг законним. Так, правильно вказується, що у випадках, коли особа вважає, що службовець має законне право на одержання, наприклад, визначеної суми грошей (наприклад, у вигляді штрафу), склад одержання хабара відсутній [11, с.419-420]. Також не буде давання хабара, коли матеріальні блага даються посадовій особі в борг [8, с.17]. Щоправда в останньому прикладі особа буде вважати не тільки те, що акт надання буде законним, але й буде усвідомлювати, що борг буде повернутий, тобто не буде вважати його винагородою. Суб'єкт в даному випадку добросовісно помиляється відносно підстав давання, тобто не усвідомлює, що передає цінності саме за реалізацію наданого службовій особі становища, а переконаний, що, передаючи гроші в борг, укладає відплатний цивільно-правовий договір з нею, що зумовлює не усвідомлення неправомірності такої дії.

Передаючи предмети, які об'єктивно мають майновий характер, особа як правило усвідомлює таку їх характеристику і розуміє, що вони задовольняють корисливе прагнення службовця. Дана обумовленість суб'єктивного відношення об'єктивними чинниками пояснюється тим, що майнова характеристика предмета є в більшості випадків очевидною. Так, суб'єкт не може не усвідомлювати майновий характер предмета, якщо передає гроші. Але існують предмети, майновий характер яких є не таким очевидним, також це стосується послуг, які надаються службовцю, тому передаючи (надаючи) їх особа може помилятися і вважати їх немайнровими вигодами, хоча насправді вони будуть такими. В описаних випадках особу не можна притягнути до кримінальної відповідальності за давання хабара, оскільки вона не усвідомлювала таку ознаку хабара як майновий характер, а тому не розуміла, що дає саме хабар. У зв'язку з цим сумнівною видається позиція науковців [12, с.198], які не включають дану обставину в предмет усвідомлення хабародавця.

Варто погодитися, що склад давання хабара відсутній і в тих випадках, коли особа, передаючи винагороду вважає, що передає її не службовій особі чи службовій особі, але не за здійснення дій з використанням службового становища, а за реалізацію професійних прав чи обов'язків [4, с.132]. Дане положення потребує уточнення. Хоча фактично особу не можна визнати службовою інакше, ніж у зв'язку з наданою їй владою чи службовим становищем, а вислів «службовій особі за виконання нею не службових повноважень» є нелогічним, але все ж видається, що такі теоретично нероздільні елементи, як «службова особа» та «дії, пов'язані з використанням наданої

влади чи службового становища», в свідомості хабародавця можуть розділятися. Наприклад, особа, яка дає винагороду, може вважати, що її одержувач взагалі не є службовцем, що звичайно означає усвідомлення також того, що оплачується не службова діяльність, або розуміти, що особа поряд з виконанням професійних обов'язків, може виконувати і функції службової особи та помилятися щодо того, які саме обов'язки чи функції оплачуються в даному випадку.

На розгляді випадки можна поширити загальне правило – у випадках, коли прямий умисел особи не охоплює деяких ознак складу давання хабара, що відносяться до об'єктивної сторони чи до суб'єкта одержання хабара, хоча вони фактично в наявності, то давання хабара не може мати місця.

Зміст інтелектуального елементу прямого умислу хабароодержувача, як і хабародавця, також характеризується усвідомленням всіх необхідних об'єктивних ознак хабарництва. В зв'язку з цим, умислом особи, яка одержує хабар, охоплюється те, що: 1) предмети, які одержуються, чи послуги, які приймаються, мають майновий характер; 2) їх одержання чи прийняття є незаконними; 3) одержуються вказані предмети за виконання чи невиконання нею дії, тобто є винагородою; 4) названі дії пов'язані з використанням наданої особі влади чи службового становища і 5) повинні бути здійсненими в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи.

Таким чином, хабароодержувач усвідомлює, що одержує саме хабар. Варто погодитися, що усвідомлення всіх юридично значимих елементів об'єктивної сторони злочину, визначають усвідомлення службовою особою суспільної небезпеки вчиненого [13, с.220], що зумовлює, як уже зазначалося вище, розуміння хабароодержувачем спрямованості свого діяння, тобто того, на який об'єкт він здійснює посягання. Необхідно лише додати, що особа, яка одержує хабара, як і хабародавець, може усвідомлювати об'єкт злочинного впливу опосередковано, шляхом розуміння, що вигоду вона одержує в якості винагороди за виконання чи невиконання дії, пов'язаної з реалізацією свого службового становища.

Службова особа не може нести кримінальну відповідальність за одержання хабара, якщо одержання винагороди є законним чи вона вважає його законним, наприклад, одержання службовою особою грошей в якості законної оплати її діяльності. Враховуючи існування обширних переліків платних послуг, які надаються різними органами державної влади, не виключена ситуація, коли особа, яка оплачує такі послуги, буде вважати, що дає хабара, в той час як службова особа буде знати, що дана оплата є законною, або, вказуючи про необхідність оплати послуги, буде вважати, що вимагає її на законних підставах, хоча така вимога не ґрунтуватиметься на законодавстві.

Усвідомлення майнового характеру одержаних предметів чи прийнятих

послуг є обов'язковим, так як воно нерозривно пов'язано з корисливим мотивом хабароодержувача і наряду з іншими обставинами свідчить про його наявність.

При характеристиці умислу хабародавця зазначалося, що ним охоплюється усвідомлення того, що хабар дається саме службовій особі. Розкриваючи ж зміст умислу хабароодержувача необхідно виявити, чи входить до нього усвідомлення ознак спеціального суб'єкту. На дану проблему взагалі не акцентують увагу в науковій літературі, присвяченій проблемам відповідальності як за службові злочини, так і за хабарництво.

Усвідомлення статусу одержувача хабара у хабародавця пов'язане з усвідомленням суспільно небезпечного характеру свого діяння. Розглядаючи можливість включення усвідомлення даної обставини до змісту умислу хабароодержувача, необхідно проаналізувати наступні позиції. Так, зазначається, що усвідомлення ознак спеціального суб'єкту входить у зміст умислу тому, що вони, визначаючи правове положення суб'єкта, нерозривно пов'язані з покладеними на суб'єкта спеціальними обов'язками. Усвідомлення даних обов'язків і того, що вони порушуються діянням, неможливо без усвідомлення ознак, визначаючих правове положення суб'єкта [5, с.84]. Ознаки спеціального суб'єкта завжди є конструктивними чи кваліфікуючими в рамках складу, а тому при посяганні на спеціальні відносини їх усвідомлення стає необхідним компонентом усвідомлення кримінальної протиправності діяння [14, с.35]. З такою позицією погодитися тяжко. Таке розуміння, по-перше, не відповідає діючому законодавчому визначенню умислу, а по-друге, об'єктивну характеристику суспільно небезпечного діяння складають не самі спеціальні ознаки, характеризуючи суб'єкта, а характер спеціальних обов'язків, порушених винним [6, с.13], і, по-третє, закон не вимагає наявності усвідомлення протиправності діяння. Крім того, варто додати, що навіть та особа, яка поряд з виконанням професійних обов'язків здійснює функції службовця, в разі одержання винагороди за реалізацію своїх повноважень в будь-якому випадку усвідомлює, професійними чи службовими вони є, тому на відміну від хабародавця в свідомості хабароодержувача статус службової особи не може відокремлюватися від її службових функцій та обов'язків. Враховуючи це видається неправильним при визначенні змісту умислу хабароодержувача окремо встановлювати, чи усвідомлював він свій службовий статус чи ні. Достатньо встановити, що його умислом охоплювалося, що винагорода одержується ним у зв'язку з виконанням покладених на нього службових функцій чи обов'язків.

У зв'язку з цим, коли особа усвідомлює, що дії, за які дається винагорода, вона по своєму службовому положенню об'єктивно здійснити не може, але вводячи в оману чи умисно замовчуючи про помилку особи, яка дає таку

винагороду, відносно своєї компетенції, все ж приймає дану винагороду, то складу одержання хабара не буде. В такій ситуації дії особи, яка передавала хабара, кваліфікуються як закінчений замах на давання хабара (ч.2 ст.15 КК – відповідна частина ст. 369 КК України). В діях же особи, яка прийняла таку винагороду, не буде складу зловживання владою чи службовим становищем, як інколи зазначається в літературі [4, с.138], адже одержання у власність грошових коштів в даному випадку не обумовлено використанням свого службового статусу, а тому в описаній ситуації особа не виступала як службова. Заволодіння грошима було здійснено внаслідок обману, тому в даному випадку має місце шахрайство (ст.190 КК України).

Відповідно до п.3 Постанови відповідальність за одержання хабара настає незалежно від того, збиралася чи ні службова особа виконувати дії, за які отримала винагороду. Хоча аналогічне положення містилося і в п.4 попередньої Постанови № 12 від 07.10.1994 р., але нині воно відсутнє у відповідних постановах Пленуму Верховного Суду РФ [15], Республіки Білорусь [16] та Республіки Казахстан [17], що викликає необхідність розглянути його більш детально. При всій складності наведеної проблеми в науковій літературі лише інколи намагалися підійти до її вирішення. Так, зазначалося, що не є необхідним, щоб хабароодержувач дійсно розраховував виконати ті дії, за які дається хабар [18, с.83]. Достатньо лише того, щоб він усвідомлював, що хабар дається за здійснення ним службових дій [4, с.139]. Дійсно, дії, за виконання чи невиконання яких був одержаний хабар, лежать за межами складу, але видається, що відношення службової особи саме до того, чи будуть такі дії нею здійснені в подальшому чи ні, впливає на усвідомлення того, порушується чи ні об'єкт хабарництва. Оскільки службовець, одержуючи винагороду, знає, що його діяльність не пов'яжеться інтересами хабародавця, то усвідомлює суспільну небезпеку своєї діяльності не як дій по одержанню хабара, а як дій по вилучанню майна з чужого володіння. Виходячи з цього, видається, що в описаній ситуації умисел службової особи, яка одержує винагороду за дії, які не збирається виконувати, спрямований не на порушення порядку діяльності державного апарату, а на заволодіння чужим майном, і підлягає кваліфікації як шахрайство.

Показовою в даному випадку є справа по обвинуваченню декана факультету іноземної філології Херсонського державного педагогічного університету Г., засудженого по ч.2 ст.143 (шахрайство) та ч.1 ст.165 (зловживання владою або посадовим становищем) КК УРСР 1960 року за те, що він, зловживаючи своїм посадовим становищем, привласнив шляхом обману 300 доларів США, які належали Н. При цьому Г. запевняв, що, використовуючи своє посадове становище, сприятиме ліквідації академічної заборгованості та складенню заліків і державних іспитів співмешканкою Н. - Г-вич, чого не

зробив. Постановою Пленуму ВСУ від 06.04.2001 року [19] були скасовані усі судові рішення у справі та направлено її на новий судовий розгляд в зв'язку з невмотивованістю попередніх рішень. Видається, що в даному випадку, якщо Г. заздалегідь планував не здійснювати обумовлені дії і давав відповідні обіцянки лише з метою заволодіння коштами Н., то його дії матимуть ознаки шахрайства, в іншому випадку дії Г. потрібно кваліфікувати як хабарництво.

Вище було проаналізовано психічне ставлення сторін хабарництва до власних злочинних дій. Варто зазначити, що такій характеристиці вини при хабарництві вищі судові інстанції згаданих пострадянських країн приділяють неналежну увагу. Так, у відповідних постановах Пленуму Верховного Суду Російської Федерації, Республіки Білорусь та Республіки Казахстан взагалі не зазначається, на що судам необхідно звертати увагу при застосуванні ознак суб'єктивної сторони хабарництва, лише подекуди розкриваються окремі аспекти психічного ставлення особи до вчиненого діяння. Даний підхід не можна визнати позитивним. Пленум Верховного Суду України також не повною мірою висвітлює особливості психічного відношення хабародавця та хабароодержувача до власних дій, але разом із тим заслуговує на увагу роз'яснення дане ним в п.9 Постанови, згідно з яким вказується, що давання й одержання хабара тісно пов'язані умислами осіб, які вчинюють ці злочини. Хоча в подальшому воно не розвивається, але все рівно носить принциповий характер.

Як було аргументовано раніше, одержання і давання хабара утворюють разом єдиний складний двосторонній злочин – хабарництво, при цьому сторони даного злочинного посягання виступають як необхідні його співвиконавці, тобто мова йде про своєрідну необхідну співучасть. Загальновизнано, що при співучасті у злочині суб'єктивна сторона співучасників є ускладненою і характеризується спільністю, при цьому специфіка інтелектуального моменту полягає в тому, що співучасник усвідомлює не лише суспільну небезпечність вчиненого ним особисто діяння, але й суспільну небезпечність діяння, яке вчинює виконавець [20, с.9; 21, с.35; 22, с.193], та факт і характер участі в злочині спільно з іншими особами [6, с.123]. Враховуючи те, що хабарництво – це необхідне співвиконавство, то знання про злочинні дії співвиконавця є обов'язковими. Таким чином, наведене роз'яснення Пленуму Верховного Суду стосується такої ознаки умислу хабародавця та хабароодержувача, як спільність. В літературі інколи зазначається, що оскільки дії співвиконавців здебільшого відбуваються на очах один у одного, тому кожному з них легко судити про спрямованість дій співучасника [21, с.38]. Хоча часто давання-передача відбувається за безпосередньою участю сторін, але видається, що це не завжди може свідчити про наявність ознаки спільності умислу, дане пи-

тання з-за своєї складності потребує спеціального розгляду.

В юридичній літературі зазначається, що змістом умислу хабароодержувача повинно охоплюватися, крім іншого, усвідомлення того, що хабародавець розуміє сутність того, що відбувається, і усвідомлює факт незаконного одержання службовою особою винагороди [1, с.856; 3, с.800; 23, с.1006; 11, с.415], тобто сприймає даний акт передачі винагороди саме як давання хабара [24, с.24], в подальшому ж при характеристиці умислу хабародавця не вказується на присутність аналогічного усвідомлення і з його сторони, що видається непослідовним.

Таким чином, окрім іншого в зміст умислу хабародавця входить усвідомлення того, що службова особа розуміє, що їй дається хабар, а умислом хабароодержувача охоплюється те, що особа розуміє, що вона дає саме хабар. Наявність саме такого «взаємного» усвідомлення, тобто єдності (спільності) умислу разом з усвідомленням суспільно небезпечного характеру свого діяння є необхідною умовою для наявності в діях як хабародавця, так і хабароодержувача складу закінченого посягання.

З врахуванням наведеного заслуговує на увагу позиція Пленуму Верховного Суду України в частині кваліфікації дій службової особи (п.9 Постанови), відповідно до якої якщо особа, вручаючи службовій особі незаконну винагороду, з тих чи інших причин не усвідомлює, що дає хабар (наприклад, у зв'язку з обманом чи зловживанням довірою), вона не може нести відповідальність за давання, а службова особа - за одержання хабара. Дії останньої за наявності до того підстав можуть кваліфікуватись як зловживання владою чи службовим становищем, обман покупців або замовників, шахрайство тощо. В зв'язку з цим, в якості правила кваліфікації необхідної співучасті наводиться таке: «відсутність спільних ознак вчинюваних злочинів означає, що скоєне не може бути кваліфіковане за статтями, які передбачають необхідну співучасть» [25, с.241]. Наведене положення підтримується й іншими авторами [26, с.145; 24, с.24].

Разом із тим таке роз'яснення, викладене в Постанові, та запропоноване правило потребують уточнення. Так, видається, що в даному випадку не до кінця враховується спрямованість умислу самої службової особи. Для даної роботи цікавими є наступні його варіанти: 1) службовець усвідомлює, що особа, яка передає винагороду, не вважає її хабаром; 2) службовець помилково вважає, що особа, яка передає винагороду, відноситься до неї як до хабара, і діє з умислом на його одержання. Перший варіант повністю підпадає під роз'яснення ВСУ і узгоджується з наведеним правилом кваліфікації. В другому ж варіанті ситуація інакша. Якщо в попередньому прикладі був відсутній суб'єктивний зв'язок з обох сторін хабарництва, то тут присутній такий зв'язок з однієї сторони. Як було аргументовано вище – в діях особи, яка пе-

редавала винагороду, не вважаючи її хабаром, відсутні ознаки давання хабара. Службова особа ж, помиляючись щодо наявності умислу в такого «уявного хабародавця», фактично реалізувала свій умисел на одержання хабара. Видається, що в даному випадку її дії необхідно кваліфікувати по спрямованості умислу, тобто за ст. 368 КК України. А враховуючи те, що без давання хабара не може бути закінченого його одержання та опираючись на запропоноване в літературі правило кваліфікації, за яким діяння співучасника, який помилявся у наявності відповідних ознак іншого співучасника, належить кваліфікувати як замах на вчинення злочину у співучасті [25, с.303; 27, с.28], дії службової особи у описаній ситуації необхідно кваліфікувати як закінчений замах на одержання хабара (ч.2 ст.15 КК – відповідна частина ст.368 КК України). Аналогічно (як закінчений замах на давання хабара (ч.2 ст.15 КК – відповідна частина ст.369 КК України)) необхідно кваліфікувати дії особи, яка при даванні винагороди службовцю помилково вважає, що він відноситься до неї як до хабара.

Для полегшення та удосконалення правозастосування доцільно викласти Постанову № 5 від 26.04.2002 р. з врахуванням наведеного вище.

Таким чином, як давання, так і одержання хабара характеризуються виною у формі прямого умислу, який виражається в тому, що особа усвідомлює суспільно небезпечний характер діяння (давання чи одержання хабара) при його вчиненні. *Змістом прямого умислу хабародавця* охоплюється, що в якості винагороди за виконання чи невиконання дій з використанням влади чи службового становища в її інтересах чи в інтересах третьої особи, незаконно передається службовій особі предмет майнового характеру і, що остання відноситься до такої винагороди як до хабара. Відповідно *змістом прямого умислу хабароодержувача* охоплюється, що в якості винагороди за виконання чи невиконання ним дій з використанням своєї влади чи службового становища в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи, незаконно одержується предмет майнового характеру і, що особа, яка дає винагороду, відноситься до неї як до хабара.

ЛІТЕРАТУРА

- 1 Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України /За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. –К.:Атіка, 2004. – 1056 с.
2. Уголовный кодекс Украины: научно-практический комментарий /Отв. ред. Е.Л. Стрельцов. –Х.: ООО «Одиссей», 2006. – 864 с.
- 3.Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України /Від. ред. С.Ф. Яценко. –К.: А.С.К., 2002. – 936 с.
4. Кучерявый Н.П. Ответственность за взяточничество. – М., 1957. –

188 с.

5. Дагель П.С., Котов Д.П. Субъективная сторона преступления и ее установление. – Воронеж: Изд. Воронежского университета, 1974. – 242 с.

6. Рарог А.И. Вина в советском уголовном праве. – Саратов: Изд. Саратовского ун-та, 1987. – 187 с.

7. Лекшас И. Вина как субъективная сторона преступного деяния / Под ред. А.А. Пионтковского. – М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1958. – 87 с.

8. Лукомський В.С. Кримінальна відповідальність за дачу хабара та посередництво в хабарництві: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України – К., 1996. – 28 с.

9. Уголовное право России: Учебник: В 2-х т. /Под. ред. А.Н. Игнатова, Ю.А. Красикова. – Т.2: Особенная часть. –М.: Норма, 2005. – 944 с.

10. Уголовное право: Особенная часть. Учебник /Отв. ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамова, Г.П. Новоселов. –М.: Норма-Инфра, 1998. – 768 с.

11. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть: Учебник /Под. ред. Б.В. Здравомислова. –М.: Юристь, 1999. – 552 с.

12. Уголовная ответственность за хищения государственного или общественного имущества, хозяйственные преступления и взяточничество /Под ред. М.И. Якубовича. –М.: НИРИО ВШ МООН СССР, 1967. – 207 с.

13. Волженкин Б.В. Служебные преступления. –М.: Юристь, 2000. – 368 с.

14. Аветисян С.С. Особенности субъективной стороны умышленных преступлений со специальным составом // Современное право. –2004. -№ 2. – С.34-37.

15. О судебной практике по делам о взяточничестве и коммерческом подкупе: Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации № 6 от 10.02.2000 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.supcourt.ru/print_page.php?id=1106.

16. О судебной практике по делам о взяточничестве: Постановление Пленума Верховного Суда Республики Беларусь № 6 от 26.06.2003 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.supcourt.by/cgi-bin/index.cgi?vm=d&vr=post&vd=53&at=0&m1=2>.

17. О практике применения судами законодательства об ответственности за взяточничество: Постановление Пленума Верховного Суда Республики Казахстан № 9 от 22.12.1995 г. (с изменениями, внесенными постановлением Пленума № 20 от 20.12.1999 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.supcourt.kz/site/supcourt.nsf/Documents/7CBFAE8D225FBCA5C6256F190035C70B?OpenDocument>.

18. Квициния А.К. Взяточничество и борьба с ним. – Сухуми: «Алаша-ра», 1980. – 183 с.

19. Постанова Пленуму ВСУ від 06.04.2001 року // Рішення Верховного Суду України. – 2002. (без номера, других даних тоже нет)

20. Безбородов Д. Общая характеристика вины соучастников преступления // Уголовное право. – 2004. – № 2. – С.9-11.

21. Новицький Г.В. Поняття і форми співучасті у злочині за кримінальним правом України: Наук.-практ. посіб. – К.: Вища шк., 2001. – 96 с.

22. Кримінальне право України: Загальна частина /За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. –Київ-Харків: Юрінком Інтер-Право, 2001. – 416 с.

23. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар /За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. –К.: Ін Юре, 2003. – 1196 с.

24. Ляпунов Ю.И. Ответственность за взятку. –М.: Знание, 1987. – 64 с.

25. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. посібник. –К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.

26. Квициния А.К. Должностные преступления. –М.: «Российское право», 1992. – 224 с.

27. Блум М.И. Некоторые вопросы квалификации действий соучастников // Вопросы борьбы с преступностью на современном этапе. -Рига: Изд-во Латв. ун-та, 1978. – С.20-37.

Михайленко Д.Г. Характеристика вины при вчиненні хабарництва // Форум права. -2008. -№ 1. –С.ХХ-ХХ [Електронний ресурс]. –Режим доступу:

Проводиться аналіз змісту вини хабародавця та хабароодержувача, виходячи з положення, за яким хабарництво є єдиним складним двостороннім злочином, що складається з двох необхідних взаємопов'язаних елементів – давання і одержання хабара, сторони якого виступають як необхідні співвиконавці. Пропонуються шляхи вирішення проблемних питань кваліфікації хабарництва за ознаками суб'єктивної сторони даного злочину. Для полегшення та удосконалення правозастосування вносяться пропозиції щодо зміни деяких положень Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво».

***

Михайленко Д.Г. Характеристика вины при совершении взяточничества

Проводится анализ содержания вины взяткодателя и взяткополучателя, исходя из положения, за которым взяточничество является единым сложным двусторонним преступлением, которое состоит из двух необходимых взаимосвязанных элементов – дачи и получения взятки, стороны которого выступают как необходимые соисполнители. Предлагаются пути решения проблемных вопросов квалификации взяточничества по признакам субъек-

тивной стороны данного преступления. Для облегчения и усовершенствования правоприменения вносятся предложения относительно изменения некоторых положений Постановления Пленума Верховного Суда Украины «О судебной практике по делам о взяточничестве».

***

Mihajlenko D.G. Characteristic of fault at fulfillment of bribery

The analysis of the maintenance of fault of the briber and the bribe taker will be carried out, proceeding from position behind which the bribery is a uniform complex bilateral crime which consists of two necessary interconnected elements - summer residences and receptions of a bribe which parties act as necessary coauthors. Ways of the decision of problem questions of qualification of bribery are offered on the basis of the subjective party of the given crime. For simplification and improvements правоприменения are made offers concerning change of some positions of the Decision of Plenum of the Supreme Court of Ukraine «About judiciary practice on affairs about bribery».